

Tájékoztató a kutatási programról

A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége a romániai magyar pedagógus társadalom egészét átfogó kutatási programot indított azzal a céllal, hogy szakmailag megalapozott képet nyerhessünk ennek a kiemelten fontos és nagyszámú értelmiségi csoportnak a helyzetéről, szakmai opcióiról, kisebbségi oktatási rendszerünk humán erőforráskészletéről. Az RMPSZ a szakmai program megvalósításával a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központját bízta meg.

A kutatási program indításában fontos szerepet játszott az, hogy az RMPSZ – küldetése értelmében – fontosnak és szükségesnek tekinti olyan szakmai feladatok föl vállalását (beleértve a kutatási programokat is), amelyek támogatják a romániai magyar pedagógusközösség és a magyar intézményi hálózat erősítését, fejlesztését célzó hatékony koncepciók, programok kidolgozását.

Tényként kezelhetjük azt, hogy a romániai magyar közösség szakmai csoportjai körében a pedagógusoknak van – minden kétséget kizárón – a leginkább összetett, a személyiség egészét igénybe vevő, és közösségünk megmaradását/fejlődését közvetlen és közvetett módon is meghatározó szerepe. Ez a sajátos elitszerep egyfelől a szakmai (oktatói-nevelői) és nemzetiségpolitikai feladatok tartalmi-funkcionális összekapcsolódásából, másfelől pedig ennek az elitcsoportnak a számbeli súlyából adódik. A kisebbségi formális és informális nyilvánosságban gyakorlatilag teljes körű konszenzus van azzal kapcsolatban, hogy ennek a több mint tízezres nagyságrendű kisebbségi elitrétegnek – az oktatási-nevelési szerepen túlmenően – meghatározó társadalmi és közösségi szerepe is van.

Bár a romániai magyar iskolaügy sok vonatkozása, és ezen belül a pedagógusok munkájának jónéhány tartalmi a társadalmi nyilvánosságban folyamatosan vagy nagyon gyakran jelen van, magáról a pedagógus társadalomról kevés ismerettel rendelkezünk. Egyénként, a közvetlen környezetünkben ismerünk pedagógus pályákat, de a teljes romániai magyar pedagógustársadalomra vetítve – rendszerszinten – az ismeretek hiányosak. Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük, hogy a pedagógustársadalom is nagyon tagolt. Életkori csoportonként, térségenként, iskolatípusokként vagy akár a tantárgycsoportok szerint is a helyzetértékelések és értelmezések, az ambíciók, a tervek, a viszonyulás módok nagyon különbözőek lehetnek, hiszen a szakmai és intézményi feladatok is nagyon különbözőek.. Fontos feladat és szakmai kihívás volt az, hogy egy átfogó kutatási program révén a jelenleginél több ismeretet szerezzünk az olyan területekről, mint az alábbiak:

- Milyen tervek, ambíciók mentén léptek erre a pályára a pedagógusok, és miként tervezik pedagóguspályájuk további alakulását (előrelépés, szinten tartás, pályaváltás)?
- Hogyan tekintenek szakmai, anyagi helyzetükre, és ez milyen mértékben, milyen módon befolyásolja munkájukat?

- Hogyan véleményezik helyi/regionális szinten, (illetve a rendszer egészére vetítve) a pedagógus szerepnek a kisebbségi helyzetből adódó specifikumait?
- Miként értékelik jelenlegi pozíciójukat (álláskeret tartalma és stabilitása, oktatott tárgyak, didaktikai eszközök, intézményi támogatottság), és minden milyen mértékben befolyásolja az intézményhez és az oktató/nevelői munkához való viszonyukat?
- Hogyan látják szakterületük helyzetét, illetve szerepének alakulását?
- Miként vélekednek és milyen gyakorlati magatartás alakítanak ki a tanórán kívüli tevékenységekről?
- Milyen képzési opciókkal rendelkeznek rövid és középtávon (fokozatszerzés, szakmai-tudományos munka, vezetői ambíciók)?
- Milyen álláspontjuk van a pedagógus szerepük közvetlen társadalmi megítéléséről, és ennek változtatási lehetőségeiről?
- Miként vélekednek az IKT tartalmak/eszközök iskolai térnyeréséről?
- Nem rendelkezünk kellő ismeretekkel a pedagógustársadalom összetételéről a teljes rendszerre vetítve, illetve regionális bontásban.

Az RMPSZ mint szakmai, szervezési és képviseleti funkciókat is fölvállaló intézmény kezdeményezett és indított el egy olyan kutatási programot, amely a romániai magyar pedagógusok minél nagyobb körének megkérdezésére alapozódott. Ez a program lehetőséget kínált arra, hogy a felsorolt témakörökben átfogó képet nyerünk a romániai magyar pedagógus társadalomról, ugyanakkor ezt az átfogó „képet”, térségenként, településtípusokként, oktatási szintek szerint, tantárgy csoportonként, életkori csoportonként is pontosítani lehessen.

Tekintettel arra, hogy hasonló léptékű adatfelvétel a romániai magyar pedagógusközösségről eddig nem készült, a kutatás elsősorban tényfeltáró jellegű. Egy ilyen komplex és többretegű ismeretanyag többféle módon is hasznosulhat:

- Szakpolitikai döntésekhez kínálhat kiindulópontokat
- Feltárja azokat a területeket, amelyek kisebbségi léptékben, akár saját erőforrások bevonásával is támogatási-szervezési lépéseket igényelnek
- Hasznos szakmai érvelési anyagot kínálhat az érdekérvényesítési munkában
- Az adatfelvétel 3-4 évvel későbbi megismétlése lehetővé teszi a változási trendek beazonosítását.
- Támogatja egy olyan problématerkép elkészítését, amely kimondottan a romániai magyar oktatási rendszer humán erőforrás potenciáljára vonatkozik, és amelynek megfogalmazása a célcsoport közvetlen szerepvállalásán alapul.
- Kiindulópontokat kínál olyan részkutatások tervezéséhez és kivitelezéséhez, amelyek rövid távú konkrét problémamegoldásokhoz vezethetnek.

A kutatási program szakmai kontextusa

A romániai magyar oktatási rendszer (a továbbiakban „oktatási rendszer”) működése és a romániai magyar pedagógus társadalom (a továbbiakban: pedagógus társadalom”) milyensége

sokféle kutatási lehetőséget kínál. Tekintettel arra, hogy az ezzel kapcsolatos rendszerszintű ismeretek hiányosak vagy teljességgel hiányoznak, illetve a szélesebb közvélemény előtt nem ismertek (kivéve az időnként nyilvánosságra hozott minisztériumi összegző statisztikák jelentenek¹, amelyek rendszerint a magyar intézmények, osztályok, tanulók, pedagógusok számával kapcsolatosak), azt is mondhatjuk, hogy a kutatási lehetőségek egyben kutatási feladatok is, és a maguk során mindenik fontos. Fontos feladat lenne több információt szerezni az oktatás intézményi-szervezeti feltételeiről, a didaktikai és digitális eszközellátottság színvonaláról és hasznosításáról, az oktatás mindennapi tartalmi elemeiről és eredményességéről, az iskolák társadalmi elfogadottságáról, az országos és területi intézményekkel való együttműködések gyakorlatáról, a pontszerű vagy rendszerszerű innovációkról. Ebben a kutatásban a pedagógustársadalom került az elemzőmunka fókuszába, kétféle szakmai mérlegelés alapján. Elsősorban azért, mert a pedagógus személye és munkája kapcsolja össze a mindennapi gyakorlat szintjén az oktatás-nevelés tartalmi (tananyag, normatív elvárások), személyi (tanulók), intézményi (oktatási keretek és feltételek), társadalmi (családok, külső szereplők, elvárások) elemeit. Másodsorban pedig azért, mert a kisebbségi helyzetből adódóan mind az oktatási rendszernek, mind pedig a pedagógusi szerepnek olyan sajátos többlettartalma is van, amelynek gyakorlati megvalósulása alapvetően attól függ, hogy a pedagógus miként értelmezi saját helyzetét és szerepét, és ez az értelmezés miként alakítja ennek a szerepnek a mindennapi gyakorlását.

A pedagógus társadalom kutatásának fontossága kapcsán röviden utalunk azokra a szakmai érvekre, amelyek alapján a romániai magyar oktatást a maga intézményeivel, szereplőivel és tevékenységével együtt „rendszerként” kezeljük. Ez a megjelölés elsősorban módszertani eszköz munkánk számára, ugyanakkor számolnunk kell azzal, hogy a fogalom használatának bizonyos mértékig konstitutív szerepe is van. A romániai magyar oktatás jogi-adminisztratív értelemben az országos rendszer része, ezen belül hivatalosan elkülönített entitásként nem létezik. Működésében azonban több olyan összetevő van, amely – változó mértékben és változó módon – rendszer jellegűvé teszi. Ezekből három tényezőt emelhetünk ki:

- Nyelvi-mentális-funkcionális elkülönülés, amely jogi-adminisztratív értelemben nyilván nem definiálható, de a mindennapi gyakorlatban sokféle módon tetten érhető
- Képviselési-szervezeti keret (Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége), amely hierarchikusan és területi alapon felépített hálózatával, képviselési szerepével, intézményesített működésével (szervezeti működés, tájékoztatás, a szakmai nyilvánosság alapszintű formái, nem utolsó sorban pedig szakmai programjaival (képzés, kiadványok, támogatási programok kezelése stb.) részben formális, részben informális módszerekkel „definiálja” és megjeleníti a rendszert.
- Az általános kisebbségi politikai érdekképviselés gyakorlata és tematizációja, illetve a romániai magyar iskolaügy társadalmi nyilvánosságban zajló tematizációja

Ennek az „önállóságnak” a jegyei a működés mellett megmutatkoznak (konstitutív jelleggel) a rá irányuló narratívákban, de a mi témánk szempontjából még fontosabb, megmutatkoznak abban is, hogy lehetőség van olyan (változó mértékű, változó tartalmú) kezdeményezések,

---

¹ Ezzel kapcsolatban Murvai László publikációi jelentenek tájékoztatói lehetőséget

programok indítására és működtetésére, amelyek nem az országos rendszer kezdeményezései, és amelyek a kisebbségi oktatási rendszer működésére rendszerszintű hatással lehetnek.

Ez az országos rendszeren belüli, részleges „cselekvési önállóság” (saját cselekvési mozgástér) elvben három szempontból is fontos lehet:

- A magyar oktatás intézményi, tartalmi fejlesztése – a kisebbségi helyzetéből adódóan – időről időre fáziskésébe kerül az országos rendszeren belül (jó példa erre a tankönyvkészítés vagy akár a központi rendszer által kezelt innovatív programokban való részvétel lehetősége). A saját cselekvési mozgástér lehetőséget adhat az ilyen jellegű hátrányok saját erőből történő ledolgozására.
- Saját erőforrások felhasználása révén (amennyiben vannak ilyenek), a saját cselekvési mozgástér lehetőséget adhat olyan fejlesztésekre, programokra, amelyek versenyelőnyt termelnek.
- A részleges saját cselekvési mozgástér lehetőséget adhat az olyan nagyobb léptékű társadalmi szerkezetekbe és identitásszerkezetekbe való integrálódásra, mint a romániai magyar közösség, a magyar nemzeti közösség, illetve az ilyen szerkezethez való kapcsolódás erősítheti magát az oktatási rendszert.

Kutatási programunk tervezése során abból indultunk ki, hogy az oktatási rendszer működésének két alapvető összetevője van. Az egyik a jogi-adminisztratív és infrastrukturális keret (intézmények, keretszámok, költségvetési keret stb.), a másik pedig a pedagógus társadalom. A fentiekben vázolt kisebbségi helyzetből adódóan (a „saját cselekvési mozgástér” szerepe) ebben a rendszerben a pedagógus szerep tartalma több mint az országos rendszer működése által előírt oktatói-nevelői szerep.

Célkitűzésünk az volt, hogy rendszerszintű szakmai információkat szerezzünk magáról a pedagógus társadalomról, és ehhez kapcsolatosan elsősorban arról, hogy ez az elitesoport hogyan látja saját helyzetét (önértékelés), oktatói-nevelői és társadalmi szerepét, az oktatási rendszer egészének és a saját intézménynek a szerepét, a működés lehetőségeit és korlátait. Ezeknek az interpretációknak nyilván vannak kifejezetten kisebbség specifikus vonatkozásai, de vannak a kisebbségi helyzeten túlmutató vonatkozásai is. Nem nehéz belátni azt, hogy az oktatási rendszer kisebbségi helyzetéből adódó saját cselekvési terek kihasználása nem tehető intézményesített, hivatalos elvárássá vagy ellenőrizhető előírássá, és különösen nem a pedagógusok beleegyezése, közreműködése nélkül. Az nyilván nagyon fontos kisebbségpolitikai és szakpolitikai kérdés, hogy az ilyen jellegű munka miként lehet ösztönözhető és támogatható, túl a ma is tapasztalható eljárásokon (normatív elvárás diszkurzív megjelenítése, etikai érvek) és társadalmi mintákon (hivatástudat, társadalomtörténeti modellek, jó gyakorlatok hatása, társadalmi presztízis hatása, intézményes elismerések stb.)

Nem utolsó sorban van még két fontosnak mutatkozó szakmai érv, amely amellet szól, hogy az oktatási rendszer belső, tartalmi elemeinek megismerése kapcsán a pedagógusok interpretációinak feltárására törekedjünk.

- A kisebbségi helyzet folyamánya az is, hogy folyamatosan napirenden van az a kérdés, hogy „mit lehet tenni” „mit kell tenni” azért, hogy a dolgok jobban menjenek.

Az országos rendszerhez (előírások, keretfeltételek stb.) valamint a globális kihívásokhoz (lásd például a digitális eszközök és tartalmak által generált kihívást, az iskola és oktatás társadalmi súlyának csökkenésével kapcsolatos kihívást) való viszonyulás többnyire adaptációs (alkalmazkodási vagy felzárkózási) stratégiákat hív életre. A kisebbségi rendszer működése azonban más magatartási stratégiákat is életre hív és működésben tart. Ezek közül az ismertebb és a gyakoribb a védekezés, az adott keretek között a saját lehetőségek hasznosítása. Ez az a mindennapi munka pragmatikus szintje. Jellemző példa erre a hiányok saját erőből való pótlása, a tananyag saját helyeztetéséhez való idomítása és hasonlók. A másik magatartási stratégia lehet a versenyelőny szerzésére való törekvés. Ez lehet lokális, pontszerű törekvés (például egy intézmény társadalmi vonzerejének bővítése a többi intézményhez viszonyítva, intézményfejlesztés nem központi forrásból), lehet egyéni munka (például saját anyag készítése a digitális tartalmak hasznosítására), de elvben lehetne rendszerszintű tevékenység is. A pedagógusok egyéni viszonyulásainak, interpretációnak a megismerése lehet az a terep, ahol információkat szerezhetünk arról, hogy milyen módon és milyen mértékben működnek adaptációs, védekezési vagy versenyelőny szerzési stratégiák, a további fejlesztési, támogatási programokban ezen a téren (képzési szintek, szakterületek, településtípusok, régiók stb. szintjén) mire lehet számítani.

- A viszonyulások, az interpretációk vizsgálata módszertani szempontból is előnyösnek mutatkozik. Kisebbségi helyzetben az iskolarendszer szereplőit és intézményeit folyamatosan éri a többségi társadalmon vagy az országos oktatási rendszer intézményei és szereplői részéről olyan – az esetek nagy többségében negatív tartamú – hatások, befolyások (szabályozások, korlátozások) amelyek értelmezéseket, viszonyulásokat kényszerítenek ki a kisebbségi rendszer szereplőiből. Azt is mondhatjuk, hogy a kisebbségi társadalom működése folyamatos öndefiníciós, ön-értelmezési, bizonyítási kényszerben van. Ezért a kisebbségi oktatási rendszer szereplőiben folyamatosan működik a saját helyzetre irányuló értelmezési, interpretációs ösztönzés/kényszer, az erre irányuló kutatói kérdés nem váratlan, nem szokatlan, a válaszok napi szinten „készen állnak”. A saját helyzet értelmezésének (amelyben implicit vagy explicit módon benne van a saját szerep értelmezése és értékelése is) kikényszerített gyakorlata a mindennapi munka tervezésében és végzésében közvetlen befolyásoló/meghatározó szerepet játszik, ezért ezeknek a megismerése a mindennapi gyakorlathoz visz közel.

*

A kutatás során arra törekedtünk, hogy a lekérdezésbe belekerüljön lehetőleg minden romániai magyar pedagógus (óvoda, elemi iskola, 5-8 osztály, középszintű képzés (4 éves és 3 éves képzés). Továbbá egy külön kutatási modul irányult a jelenlegi és korábbi vezetők lekérdezésére.

A lekérdezés számára külön kérdőív készült a pedagógusoknak és a vezetőknek. A vezetők a pedagógusok számára készített kérdőíveket is megkapták.

A kutatás négy nagy adatfelvételi pillérre épült:

- Statisztikai adatfeldolgozások és szakmai/módszertani alapozás a rendelkezésre álló korábbi szakmai anyagok, elemzések alapján.
- A romániai magyar pedagógus társadalom teljeskörű lekérdezése kérdőíves vizsgálat alapján
- A jelenlegi és korábbi vezetők lekérdezése
- Interjú adatfelvételek (a saját oktatói helyzetre irányuló percepciók feltárása, az oktatási intézményrendszerhez és oktatási gyakorlathoz kapcsolódó attitűdök vizsgálata. Másodelemzés az interjúszövegek alapján.

Az interjúvezető 7 témakörben tartalmazott kérdéseket:

- Pályamotivációk
- Társadalmi megítélés
- Megelégedettség
- Az iskola társadalmi szerepe
- Digitális világ
- Tanórán kívüli tevékenység
- Képzés, önképzés